

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΕΝΕΤΩΝ - ΚΑΛΛΕΡΓΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΟΔΕΥΟΝΤΕΣ ΑΥΤΗΝ ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ

Ὁ Γερμανὸς Ernst Gerland ἐδημοσίευσε τὸ 1899 εἰς τὸ βιβλίον του *Das Archiv des Herzogs von Kandia, Strassburg*, τὴν πλήρη συνθήκην μεταξὺ Βενετίας καὶ Ἀλεξίου Καλλιέργη, ἀντιγράφας αὐτὴν ἀπὸ περγαμνῆν, ἀνευρεθεῖσαν παρὰ τινι ἰδιώτῃ ἐν Βενετίᾳ καὶ προερχομένην ἀπὸ τὸ ἀρχεῖον τῆς οἰκογενείας.

Ἡ ἐν λόγῳ περγαμνὴ ἐδωρήθη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1900 εἰς τὸ Museo Civico Correr τῆς Βενετίας¹ παρὰ τοῦ Cesare Augusto Levi καὶ εὑρίσκεται ἀποτεθειμένη εἰς τὸν φάκελλον P.D. 679. Ἔχει ἀκριβῶς τὰς διαστάσεις πού σημειώνει ὁ G., ἤτοι $0,755 \times 0,580$ μ. καὶ εἰς μὲν τὸ ἄνω μέρος ὑπάρχει τὸ λατινικὸν κείμενον εἰς 36 γραμμάς, εἰς δὲ τὸ κάτω ἢ ἑλληνικὴ μετάφρασις εἰς 37 γραμμάς.

Ἡ περγαμνὴ δὲν εἶναι τυλιγμένη εἰς σχῆμα κυλίνδρου (*rouleau*) ἀλλὰ διπλωμένη εἰς ὀκτὼ μέρη, οὕτως ὥστε ὑπέστη μικρὰν φθορὰν κατὰ τὰς πτυχάς. Τὸ λατινικὸν κείμενον εἶναι εἰς ἀρκετὰ σημεῖα ἐξίτηλον καὶ αὐτὸ ἠνάγκασε τὸν G. νὰ μεταχειρισθῇ μελάνην κηκίδος (*poix de galle*), ἵνα δυνηθῇ νὰ ἀναγνώσῃ τὰ ἐξίτηλα ἐν μέρει γράμματα. Εἰς καλυτέραν ὁπωσδήποτε κατάστασιν εὑρίσκεται τὸ ἑλληνικὸν κείμενον.

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν προσεκτικὴν ἀνάγνωσιν² ἀμφοτέρων τῶν κειμένων διεπιστώσαμεν ὅτι ὁ G. ἀνέγνωσεν ὄχι ὀρθῶς ὠρισμένας λέξεις τοῦ λατινικοῦ κειμένου, περισσοτέρας δ' ἔτι τοῦ ἑλληνικοῦ, τοῦ ὁποίου μετέβαλε τελείως τὴν ὀρθογραφίαν, ζητῶν νὰ ἀποκαταστήσῃ αὐτήν, ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον νὰ ἀναδημοσιεύσωμεν ἀμφοτέρα τὰ κείμενα, ἔχοντες τὴν γνώμην ὅτι κείμενα, μάλιστα τοῦ 13ου αἰῶνος, ἀποτελοῦντα καθ' ἑαυτὰ πολύτιμα γλωσσικὰ μνημεῖα, δὲν πρέπει νὰ δημοσιεύωνται ἠλλοιωμένα, ἀλλ' ἀκριβέστατα ὡς ἔχουν.

Τὸ ὑπὸ τοῦ G. δημοσιευθὲν ἑλληνικὸν καὶ λατινικὸν κείμενον τῆς συνθήκης ἀνεδημοσίευσεν τὸ 1902 εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἀθηνᾶ» ὁ ἀεί-

¹) Τὴν ὑπαρξίν ταύτης ἐν τῷ Μουσείῳ Correr ἀνεκοίωσεν ἡμῖν ὁ ὑποδιευθυντὴς αὐτοῦ Dottor M. Brunetti, τὸν ὁποῖον καὶ ἐνευθεὶν θερμῶς εὐχαριστοῦμεν.

²) Αἱ βραχυγραφίαι καὶ τὰ σύνθετα γράμματα καθιστοῦν λίαν δυσχερῆ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κειμένων τούτων. Κατεβλήθη ὑφ' ἡμῶν πᾶσα προσπάθεια διὰ τὴν ὑπερνίκησιν τῶν δυσχερειῶν τούτων.

μνηστος Στέφανος Ξανθοῦδίδης, μὲ πολλὰς πολυτίμους ὑποσημειώσεις³. Ὁ αὐτὸς ἀναφέρει τὴν ὑπαρξιν δύο ἀντιγράφων ταύτης ἀποκειμένων ἐν τῷ Μουσείῳ Correr, τοῦ χειρογράφου δηλ. τοῦ φακέλλου 33 Lazzari καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 136 τοῦ Dona, τὰ ὅποια ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ. Τούτων τὸ πρῶτον εἶναι μία Ἰταλικὴ παράφρασις τῆς συνθήκης ἀναξία λόγου. Τὸ δεύτερον εἶναι ἀντίγραφον λατινιστὶ ὀλοκλήρου τῆς συνθήκης, ὡς ἔχει ἐν τῇ μεγάλῃ περιγραμνῇ, εἶναι δὲ ἀντιγεγραμμένον ἀπὸ τὸ «Βιβλίον τῶν νέων φεουδωρχῶν τῆς ἐν Κρήτῃ Μείζονος Καγκελαρίας».

Ἄλλ' ἡμεῖς ἀνεύρομεν ἄλλα δύο παρόμοια—λατινιστὶ ἐπίσης—χειρογραφα εἰς τὸν φάκελλον 675 P.D. τοῦ αὐτοῦ Μουσείου, παρουσιάζοντα μικρὰς διαφορὰς πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὴν μεγάλην περιγραμνὴν. Τὰς διαφορὰς ταύτας παραθέτομεν ἐν τῷ κριτικῷ ὑπομνήματι, ὅπου παρατίθενται καὶ αἱ παραλλαγὰι τῶν ἀναγνώσεων Gerland καὶ Ξανθοῦδίδου⁴. Εἰς ὑποσημειώσεις παραθέτομεν ἐπίσης καὶ συμπληρωματικὰ τινὰ σχόλια.

Ἡ περὶ τὰ ἀντίγραφα ἔρευνα τῆς συνθήκης μᾶς ὠδήγησεν εἰς μίαν σπουδαίαν ἀνακάλυψιν. Ἀνεύρομεν δηλαδή, ἐν τῷ αὐτῷ φακέλλῳ 675 P.D., ὀνομαστικὸς καταλόγους τῶν Κρητῶν ἐκεῖνων, οἱ ὅποιοι, εἰς ἐκτέλεσιν ὀρισμένων διατάξεων τῆς συνθήκης, ἀπηλευθερώθησαν ἀπὸ τὴν δουλοπαροικίαν γενόμενοι «φράγκοι» (franchi). Οἱ κατωτέρω δημοσιευόμενοι κατάλογοι περιλαμβάνουν περὶ τὰ τετρακόσια ὀνοματεπώνυμα.

³ Στ. Ξανθοῦδίδου, Συνθήκη μεταξὺ τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας καὶ Ἀλεξίου Καλλέργου, «Ἀθηνα» ΙΑ' (1902), σσ. 283-331.

⁴ Δὲν ἐσημειώθησαν αἱ ὀρθογραφικαὶ παραλλαγὰι τὰς ὁποίας, ἀκολουθῶν ἐπικρατεστέρως γραφάς, εἰσήγαγεν ὁ Gerland, οὔτε ἐκεῖναι τὰς ὁποίας, ἐπανορθῶν ἀβλεπτήματα τοῦ πρώτου, εἰσήγαγεν ὁ Ξανθοῦδίδης. Οὕτω ὁ G. εἰσάγει τύπους: *gratiosissime, consilio, gratiam, pretio, guararnitionem, rationem, datia, dominationi, servitia, ratio, Calergi, Alexium, milia, militum, Milopotamensem, militias' duca' laicus' ...cunque' Stinboli' sententie* ἀντὶ τῶν *graciosissime, concilio, gratiam, precio, guararnicionem, racionem, dacia, dominacioni, servicia, racio' Callergi, Allexium, millia, millitum, Millopotamensem, millicias' ducha' laicus' ...cumque' Stimboli' sententiae* τοῦ κειμένου, ὁ δὲ E. ἐπανορθοῖ τύπους ὡς τοὺς *nascitur, discordiae, conditionis, ...cumque, Mylor., cambiri, sententiae, nunquam, scilicet* ἀντὶ τῶν *naxitur, discordie, condicionis, cumque, Millor., cambiri, sententie, nunquam, silicet* τοῦ λατινικοῦ κειμένου τοῦ G. καὶ ὡς τοὺς: *πλείσιφ καιρω, τροπω, υπορεση, εκκληθέντων, Μυλοποτάμου, επισκοπων, πάκιος* ἀντὶ τῶν *τρόπο, υπορεσις εκκληθέντων, Μιλλοποτάμου, επισκοπιων, πάκιως* τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τοῦ G.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ

Ἴδου τὸ ἀκριβὲς κείμενον τῆς συνθήκης⁶ :

	<i>In nomine dei eterni amen.</i>	<i>Ἐν ὀνοματι τοῦ αἰων.θ(ε)οῦ</i>	
	<i>Anno ab incarnatione domini</i>	<i>αμήν.</i>	
	<i>nostri Jesu Cristi millesimo</i>	<i>Ἔτους ἀπὸ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ</i>	
	<i>ducentesimo nonagesimo nono</i>	<i>κυρίου ἡμῶν Ἰϋ.Χϋ. χιλιοστῶ. δι-</i>	
5	<i>mense Aprilis die tertio exeun-</i>	<i>ακοσιοστῶ. ἐνενηκοστῶ. ἐνάτω. μη-</i>	5
	<i>te⁶ indicione duodecima Can-</i>	<i>ρί Ἀπριλλίου-ἡμερα τρι. εὐγενον-</i>	
	<i>dide insule Crete. Benignitas</i>	<i>τι⁶ Ἰνδ.ιβ.εν τω Χάνδακι νήσου</i>	
	<i>magnifici Venetiarum ducatus</i>	<i>κρήτης. ἡ ἀγαθοσύνη τοῦ μεγαλο-</i>	
	<i>de fonte nascitur pietatis qui</i>	<i>ποιοῦ δουκάτου τῆς βενετίας. γέ-</i>	
10	<i>non solum suos fideles devotos</i>	<i>νάται ἐκ πηγῆς εὐσεβείας. εἰμὴ μό-</i>	10
	<i>pio affectu protegit et gubernat</i>	<i>νον τοὺς πιστοὺς αὐτῆς ἀγαπητοῦς.</i>	
	<i>verum etiam et illos qui a sua</i>	<i>ευσέβει πόθω. περισκεπη καὶ κυ-</i>	
	<i>discrepant benignitate paterna</i>	<i>βερνά. ἀλλὰ δῆ καὶ ἐκείνους οἱ εἰ-</i>	
	<i>sollicitudine ad ubera⁷ sua dile-</i>	<i>σί ἀπο τὴν αὐτῆς ἀγαθοσύνην με-</i>	
15	<i>ctionis revocari procurat et sui</i>	<i>μερισμένοι. πατρικῆ σπουδῆ. πρὸς</i>	15
	<i>gremium amoris clementer et</i>	<i>τά ῥήματα τῆς ἀγάπης αὐτῆς. με-</i>	
	<i>graciosissime aperit revocans.</i>	<i>ταστραφῆναι ἐπιτροπέυει. καὶ τὸ</i>	
		<i>τῆς ἀγάπης αὐτῆς στοίθος. ἀγανῶς</i>	
		<i>καὶ κεχαριτομένως. διανίγη τοῖς</i>	

Sigla : Ms. 136 Donà = A, 675 a et b = B, C. Ge = Gerland. X = Xanthoudides.

4 *ducentesime* Ge. || 5 *existente* A, *exeunte* B, omit. C. || 9 *nascitur* Ge., *nascitur* X., *maxime* A, B, *nascitur* C || 11 *pro aff.* Ge. *pio* A, B, *pro* C || 14 *verba* Ge., *ubera* A, B, *verba* C || 15 *revocare* Ge., *revocari* A, B, C || 17 *aperit revocans* Ge., *revocatis* X, *appetit revocandos* A, *appetit revocandis* B, *apparet revocans* C.

6 *ἐβγρῶντι* Ge. X. || 10 *ἡ μή* Ge., *ἡ οὐ* X. recte *εἰ μή* || 16 *μεταστραφῆναι* recte Ge. || 18 *αὐτῆς* omit. Ge.

⁶) Ἡ ἀρίθμησις τῶν παραγράφων ἐγένετο ὑπὸ τοῦ G. καὶ ἠκολουθήθη ὑπὸ τοῦ E. εἰς τὴν ἐπιμελεσιέραν ἔκδοσίν του.

⁷) Λήγοντος τοῦ μηνός· ἐπομένως κατὰ τὴν 28ην Ἀπριλίου καὶ οὐχὶ τὴν 3ην ὡς ἐσημείωσεν ὁ Ge. Ἡ ἀνάγνωσις : *εὐγένοντι* εἶναι ἀσφαλῆς καὶ καθιστᾷ περιττὴν τὴν ἀποδοχὴν ἀθησαυρίστου : *ἐβγρῶντι* (Ξ α ν θ ο υ δ ῖ δ ο υ, αὐτ., σ. 300 ὑποσ. 3).

⁷) Πρὸς τοὺς μαστοὺς, τοὺς κόλπους· ὁ Ge. παρεσύρθη ἀπὸ τὸ : *τὰ ῥήματα* καὶ ἀνέγνωσε : *verba*.

(1) *Ideo nos Vitalis Michael de mandato domini Ducis Venetiarum ducha Crete cum nostro concilio et successoribus nostris notum facimus universis quia cum tu Alexi Callergi antiquo suadente hostre discordie amatore diu domino nostro Ducis rebellis fuisses et nunc auctore pacis⁹ faciente ad ipsius Domini nostri Ducis precepta rediens et nostra, te promisisses in fidelitate prefati Domini Nostri Ducis et nostra et successorum nostrorum perpetuo permanere, recipimus te Alexium Calergium ad ipsius Domini nostri Ducis benivolentiam et gratiam specialem atque nostram, remittentes tibi et sequacibus tuis omnibus qui sunt in μεταστρεφουσι. (1) διὰ τούτω ἡ- 20
 μεῖς.βιδάλ μιχέλ ἐξ ὄρισμοῦ του
 αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δούξ βενετίας.
 δούκας τῆς κρήτης.μετὰ καὶ τῆς
 ἡμετέρας βουλῆς.καὶ διαδόχων ἡ- 25
 μῶν.ποιῶμεν γνωστὸν πασι.ὅτι.ἐ-
 πειδεῖ σὺ Ἄλλεξιος ὁ Καλλέργης.
 τῷ παλαιῷ διαβαλόντι εχθρῷ.τῆς
 ἔχθρας ἀγαπητῆς πλήσιω κερῶ.
 τῷ αὐθέντι ἡμῶν τῷ δούκι.μουρ- 30
 τεμένος* ὑπήρχες.τά νῦν δέ ἀγά-
 πης γενομένης.πρὸς τοῦς τοῦ αὐ-
 θέντου ἡμῶν τοῦ δούξ.ὄρισμοῦς
 δι ἑλθῶν καὶ πρὸς τοῦς ἡμετέρους
 δι ἑλθῶν.καὶ πρὸς τοῦς ἡμετέρους
 συνετάγης.εἰς τὴν πιστότητα τοῦ 35
 ἄνωθεν διλουμένου αὐθέντου ἡ-
 μῶν τοῦ δούξ.τὴν ἡμετέραν.καὶ
 τῶν διαδόχων ἡμῶν. αἰων. ἐμμέ-
 ρειν. δεχόμεθα σέ Ἄλλεξιον τὸν
 Καλλέργην.εἰς τοῦ αὐθέντου ἡ- 40
 μῶν τοῦ δούξ.ἀγάπην καὶ χάριτα.
 ἰδίως καὶ τὴν ἡμετέραν.ἐπαφίων-
 τάσοι.καὶ τοῖς μετὰ σοί πασι.τοῖς*

18 *Ideirco Ge.* || 26 *auctore pacis corruptum* (*auctore pacis Ge.* *supplex amore pacis A, B, auctore pacis C.* || 28 *redieris A, B, rediens C* || 30 *in fidelitate A, B, fidelitatem C* || 31 *et nostra : et omit. Ge.*

21 *Μιχαήλ Ge., Μιχαήλ X.* || 28 *ἀγαπητῶ Ge.* || 33 *διελθῶν καὶ πρὸς τοῦς ἡμετέρους Ge. omit. ditto gr. in ms.* || 35 *μετάγεις Ge.* || 40 *εἰς τὴν τοῦ Ge.* || 43 *μετὰ σοῦ X.*

⁹ Ὁ *Ge.* (αὐτ. 127, σημ. 3) καὶ ὁ *E.* (αὐτ. 302, σημ. 4) σχετίζουσι τὸ *μουρτον* μὲ τὸ *murdum* (= homicidium). Ὑπάρχουν ὁμως λ. *μουλτον, μουλτεῶ* μὲ σημασίαν: ἀποστασία, ἀποστατῶ (βλ. Sophocles λεξικὸν ἐν λ. ὅστις σχετίζει μὲ τὸ λατιν. *tumultum*). Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι ἡ λ. *μουρτεμένος* προῆλθεν ἀπὸ τὸ ἀραβικὸν *mūrtedd* ἢ *mūrtadd*, σημαίνον τὸν ἀποστατήν (βλ. λεξικά Nassif Mallouf, Kazimurdski καὶ Meninski).

⁹ Ἡ γραφὴ τῶν κωδίκων *A, B, supplex amore pacis*, δὲν φαίνεται πιθανή, διότι ὁ Καλλέργης οὐδέποτε θα ἐδέχετο νὰ ἐμφανισθῇ ὡς ἰκέτης τῆς εἰρήνης.

- 40 *insula Crete ac Michaeli Curtacio et omnibus aliis, cujuscumque condicionis sint, omnes offensas tam tempore pacis quam guerre hinc retro factas et dictas quocumque modo et forma*
- 45 *a quibuscumque personis. et ut de fideli fidelior habearis et occasionem semper bene operandi possis habere, ut speramus, damus, concedimus et restituimus tibi omnia feuda que habebas in hac insula in principio hujus guerre ante tuam rebellionem, cum omnibus suis habitantibus et pertinentiis ac villanis.*
- 50 (2) *Item damus et concedimus tibi millicias quatuor a scalis Strumbulii ultra versus ponentem cum terra de Megapolamo et accipere debeas quascumque*
- 60 *volueris a scalis de Priangolis citra versus levantem. (3) Item damus et concedimus tibi millioi*
- οἱ ἐν τῇ νήσῳ κρήτης. καὶ μιχαήλ τὸν Χορτάτζη καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις. οἷον δήμιος τροπου εἰσι. πάσας ἐναντιότητας, τὰς εἴτις ἐν κερῶ ἀγαπῆς. ὥσπερ μούτρον. ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ὅποιθεν γεγωννίας. καὶ δηλουμένας. παντάπασιν τρόπω. καὶ χαρακίηρα. ὑπὸ παντάπασιν ἀνθρώποις. καὶ ἵνα ὑπὸ πιστοῦ πιστότερος ὑπάρχεις. καὶ ἵνα ἔχεις ἀφορμὴν παντοτε. εἰς καλλῶς πράττειν. καθὼς ἐλπίζομεν. δίδωμεν. περιέχωμεν. καὶ ἀντιστρέφωμεν πρὸς σέ ὅλαις ταῖς μήρες¹⁰. ἃς εἶχες ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ. ἐν ἀρχῇ. πρὸ τούτου τοῦ μούτρον. πρὶν τοῦ μούρτεῦσε σε. μετὰ πάντων τῶν περιεχῶντων καὶ μετεχῶντων. καὶ παροίκων αὐτῶν. (2) ἀκριθὴ δίδωμεν καὶ παρεχῶμεν σοι. καθάλλασιας τέσσαρις. ἀπὸ τῆν σκάλαν τοῦ Στρομπόουλου καὶ ἐκεῖθεν πρὸς δύσιν. μετὰ τῆν γῆν τοῦ μεγάλου ποταμοῦ. καὶ νὰ ἐπάρης. οἷας δὴ καὶ θελήσης. ἀπὸ τῆν σκάλαν τῶν περι ἀγγώνων. καὶ ἐποδεν πρὸς ἀνατολάς. (3) Ἀκριθὴ δίδωμεν καὶ παρεχῶμεν σοι. τὰς καθάλλασιας

46 *et ut demum fidelitatem habeatis* A. *et ut de fideles fideliter habeatis* C. || 57 *Strumboli* Ge., *Strubuli* A, *Struboli* B, *Stimboli* C. || 60 *Strumboli* Ge. *ubi Priangolis*). *Priangolis* A, B, C *Prinangulo* Tafel-Thomas.

44 Κρήτη Ge. || 45 τῶ Χορτ. Ge. || 48 μούτρον Ge || 55 παρέχομεν Ge || 69 ἔποθεν X.

¹⁰) Τὰς μοίρας οἱ Βυζαντινοὶ ὀνόμαζον καὶ δροῦγγους. «Δρογγάριος δὲ λέγεται ὁ μῆας μοίρας ἄρχων, ἥτις ὑπὸ τοῦ μέρους τοῦ τουρμάχου τάσσεται μέρος γὰρ εἶσιν ἡ τοῦρμα, ἐκ τριῶν μοιρῶν ἤγουν δροῦγγων συγκείμενον ἄθροισμα μοῖρα δὲ εἶσιν ἥτοι δροῦγγος τὸ ἐκ ταγματῶν ἥτοι ἀνδρῶν τῶν λεγομένων κομητῶν συγκείμενον πλήθος» (Λέοντος αὐτοκράτορος τῶν ἐν πολέμοις τσικτικῶν 4, 9).

- dibus equos quindecim ab armis vel rocinos ad tuam voluntatem. et si non posses eos habere ad emendum quod signoria*
- 100 *teneatur dari facere tibi et tuis heredibus quolibet anno pro justo precio equos decem ab armis si tibi tot deficerent a numero dictorum quindecim de*
- 105 *illis qui sunt extra garnicionem. (7) Item volumus quod tu habeas libertatem dandi feuda et equos que et quos tibi superius concessimus cuicumque vo-*
- 110 *lueris. (8) Item damus et concedimus tibi omnia monasteria comunis que sunt ultra scalas Strubulii versus ponentem pro*
- 115 *co afflictu qui solvebatur ex eis ante inceptiorem presentis gerrerre. (9) Item de episcopatu Ariensi vacante pastore ad presens quem petis pro uno episcopo greco quod signoria faciet*
- 120 *suum posse, quod archiepiscopus det tibi ipsum secundum tenorem suarum litterarum, alioquin quod tu et tui heredes*
- ροι σου. ἄλλογα δεκαπέντε τῶν ἀρμάτων ἢ ροντζίνια¹¹. εἰς τό θέλημα σου. καί ἂν οὐκῆ πορεύσις ἐκεῖνα ἔχειν δι ἀγοράν ἢ ἀυθεντία νά ἔνει κρατημένη. γά ποιήσε σοι δω- 110*
- θῆναι σοι. καί τά μέρι σου. καθενί εκαστω χρονω. εἰς δικαίον τιμήν. ἄλλογα δέκα τῶν ἀρμάτων. ἐάν τοσαύτα ἐπέληγαν. ἐκ τῶν ἀριθμῶν τῶν ἐξληθέντων δεκαπέντε. ἐξ ἐκείνων τῶν ὄντων ἔξωθεν τῆς βαρ- 115*
- νιζόνης¹².*
- (7) ἀκριῆ θέλωμεν πρὸς τοῦτοις. να εχης ἔξουσιαν. διδεν μήρας καί ἄλλογα. ἐξά καί ἐξῶν σοί ἄνω- 120*
- θεν δεδώκαμεν. ἦτινος θελήσης.*
- (8) Ἀκριῆ δίδωμεν καί παρέχωμεν σοι. ὅλα τά μοναστήρια τῆς κοινότητος. ἃ καί εἰσι ἐκεῖθεν τῆς σκάλας τοῦ στρουμπούλου. πρὸς δύ- 125*
- σιν. δι ἐκεῖνο τό πάκτο. ὃ ἐπληρώρετον ἐξ αὐτῶν. πρὶν τῆς ἀρχῆς τοῦ παρόντος μούρτου. (9) Ἀκριῆ περὶ τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ ἀρείου. μὴ ἔχοντα ποιμένα πρὸς τό παρόν. ἦν 130*
- περὶ ζητῆς. δι ἐναν ἐπίσκοπον Ρωμαίον. ἢ αυθεντία να ποιήσει κατά δύναμιν. ἵνα ὁ ἀρχιεπίσκοπος δώσει σοι ἐκείνην. κατά τὴν διακράτησιν τῶν γραφῶν αὐτῶν. ἢ δέ μῆ. 135*
- να σοί καί τά μέρι σου. καί εἰσῶ*

97 *roncinos* Ge || 113 (*Strumboli*) Ge || 116 *agriensi* A, *ariensi* B, C.

110 ποιήσει Ge || 115 ἐκληθέντων Ge ἄ(κ)ληθέντων X || 116 τὰς βαρνιζο... Ge 129 ἔχοντος Ge || 135 αὐτῶν Ge || 136 οἱ σοί Ge.

¹¹) Τὰ *ροντζίνια* ἦσαν ἄλογα τρίτης κατηγορίας (Antonio Trivan, Racconto di varie cose).

¹²) Ἡ λέξις ἀποδίδει τὴν λατινικὴν *garnitionem*: φρουράν.

125	<i>et tui debeatis facere cum archiepiscopo, episcopis et clericis, quicquid volueritis, quod signoria non intromittet se nec layci de hoc. (10) Item quod alios</i>	ποιήσετε μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου. καὶ ἐπισκόπων. καὶ κληρικῶν. ἥτι	
130	<i>episcopatus, scilicet Milopotamensem et Calamonensem, quos tu petis ad afflictum pro hyperperis trecentis et quinquaginta annuatim, videlicet possessiones ipsorum episcopatum, dominacio faciet tibi dari ad afflictum</i>	καὶ ἐπισκόπων. καὶ κληρικῶν. ἥτι θελήσετε, μὴ ἀπομπέροντα ἢ ἀθθεντία. ἢ λαοικοί. εἰς ἐτούτον. (10)	140
135	<i>ad annos quinque et inde in antea tenebitur signoria facere suum posse ad faciendum tibi dari eos ad afflictum ad quinque</i>	τοῦ μυλοποτάμου καὶ τοῦ καλαμῶρος. ἃς ζητεῖς πακτωτικῶς. εἰς ὑπέροπερα τριακόσια πενήκοντα. καθενὶ ἐκάστῳ χρόνῳ. δῖλον τὰς ἀποκρατήσεις ἐκεῖνων τῶν ἐπισκοπῶν. ἢ ἀθθεντία ποιήσει σοι αὐτάς δοῦναι. πακτωτικῶς εἰς πέντε χρόνους. καὶ ἐκ τούτου καὶ ἔμπροσθεν. νὰ	145
140	<i>ad quinque annos usque ad annos quinquaginta octo. et si non posset eos tibi dari, facere ad afflictum, quod signoria vel laycus aliquis non intromittet</i>	ἔνει κρατημένη ἢ ἀθθεντία ποιήσε κατὰ δύναμιν. τοῦ ποιῆσε δοῦναι σοι αὐτάς. πακτωτικῶς. εἰς πέντε εἰς πέντε χρόνους. μέχρι καὶ χρόνους πενήκοντα ὀκτώ. καὶ εἰν οὐκ	150
145	<i>se, set tu cum tuis heredibus et tuis facies cum archiepiscopo, episcopis et clericis sicut volueris. (11) Item quo tu et omnes qui fuerunt rebelles possitis facere parentelas cum latinis.</i>	ἠδυνήθη. ποιήσε σοι δοῦναι αὐτάς πακτωτικῶς ἢ ἀθθεντία. ἥτις τῶν λαοικῶν. νὰ μὴ ἀπόμνη. ἀλλ' ἐσοὶ καὶ τὰ μέρει σου. καὶ εἰ σὼ ποιήσετε μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου. ἐπισκόπων. καὶ κληρικῶν. ἥτι δάν θελήσετε. (11) Ἀκριῆ σοί. καὶ πάντες ἢ εἶσαν μουρτεμένοι. νὰ θπορεῖτε ποιεῖν. συμπενθερίας μετὰ τῶν λατίνων. (12) Ἀκριῆ σοί καὶ	155
150	<i>(12) Item quod tu et tui heredes non teneamini intrare in civitates vel castra vel alia loca, quo vellet vos vocari facere signoria si nolueritis, set debeatis mittere nuntios vestros ad audiendum, dandum et recipiendum</i>	τὰ μέρει σου. νὰ μὴ ἴστε κρατημένοι ἐμπένειν εἰς κάστρον. ἢ εἰς καστέλλια. ἢ καὶ εἰς ἄλους τόπους. οὓς ἠθέλησεν ποιήσε σας. προκληθεῖναι ἢ ἀθθεντία. εἰν μὴ θελήσετε. ἀλλὰ νὰ ἔχετε ἀποστέλειν μανδατοφόρους σας. εἰς τό ἀκούην. δίδειν	160
155			165
			170

126 quia A, B, C || 128 in hoc X, dehoc A, B, C. || 137 posse suum Ge || 144 intromittet (sine se) X || 147 cum episcopis Ge || 148 quod Ge || parantelas X.

138 καὶ ἐπισκόπων Ge omit. καὶ || 148 χρόνους πέντε Ge || 157 οἱ σοί Ge || 159 καὶ ἐπισκόπων Ge.

- rationem. (13) Item volumus quod habere debeas monasteria omnia patriarchatus ad afflictum videlicet illa que sunt ultra scalas solvendo annualim pro afflictu eorum yperepera decem ultra illud quod solvebatur ex eis pro quolibet omni anno. (14) Item volumus quod omnes franchi a tempore pacti domini marci dandulo olim duche Crete usque ad diem primum quo rebellasti debeant esse franchi et qui non fecerunt renovari suas cartas franchitatum ex justo impedimento quod signoria debeat eos facere francos si debent esse franchi de jure. (15) Item volumus tibi facere francos centum de rebellibus de feudis que sunt ultra scalas et de villanis comunis et ecclesiarum, de quibus volumus quod possis accipere decem rebelles de feudis et ecclesiis que sunt citra scalas. (16) Item volumus quod possis tenere jumenta sive equas set pro illis decem quas tu habes possis mittere Venetias litteras tuas et id quod dominus Dux miltet dicendo vel scribendo facere debeas infra unum annum; et si elapso termino dominus*
- καί παραλαμβάνειν δίκαιον. (13) Ἀκριῆ θέλωμεν ἵνα ἔχεις ὄλα τὰ μοναστήρια τοῦ Πατριαρχείου πακτωτικῶς, δίλον ἐκεῖνα, ἃ εἶσι ἐκεῖθεν τῆς σκάλας, πληρόνωντα καθ' ἑκαστον χρονω, δια πάκτος αὐτῶν, πλεότερον ὑπέροπερα δέκα, πλιότερον εἰς ὃ ἐπληρώνετο εἰς αὐτὰ καθέκαστον χρόνον. (14) Ἀκριῆ θέλωμεν ἵνα πάντες οἱ φράγγοι, ἀπό τόν καιρόν τοῦ πάκτου τοῦ κῆρ μάρκου δανδολου, ἐκεῖνου τοῦ δουκος κρητης, μέχρι καί τήν πρώτην ἡμέραν ἐνή ἐμουρτεσες, ἵνα ὄσι φράγγοι, καί ὄτινες οὐκ ἐποίησαν, ἀνακαιριοθῆναι, ἰά αὐτῶν χαοτία τῶν φραγγιτάτων, ἐκ δικαίου ἐμποδου, ἵνα ἡ ἀσθέντια ποιήσει αὐτοὺς φράγγους, ἐάν δικαίως ἔρε τυγχάνουσι φράγγοι. (15) Ἀκριῆ θέλωμεν σοι ποιήσει φράγγους ἑκατόν, ἀπό τοὺς μονορτεμμένους, ἐκ τῶν καθαλλαρίων τῶν οὐσῶν ἐκεῖθεν τῆς σκάλας, καί ἀπό τοὺς παροίκους τῆς κοινότητος, καί τῶν ἐκκλησιῶν ἐξῶν θέλωμεν ἵνα ὑπορεῖς ἐπαρῆναι δέκα παροίκους ἐκ τῶν μυραδίων καί ἐκκλησιῶν, τῶν οὐσῶν ἐπόδε τῆς σκάλας. (16) Ἀκριῆ οὐ θέλωμεν ἵνα ὑπορεῖς κρατήν φοράδια, πλην περί τῶν δέκα ἄς ἔχεις, ἵνα ὑπορεῖς ἀποστέλειν εἰς βενετίαν γραφάς ἐδικάς σου, καί ἦτι ὁ ἀσθέντης ὁ δούξ παραδιδλώσει, ἡ γραφήν, ἵνα ποιήσεις αὐτό, ἔως χρόνον ἕναν, καί ἐάν πα-*

165 *quolibet (eorum) Ge* || 172 *cartas francationis A.*

182 *κρητίου Μάρκου Λάνδουλου Ge* || 188 *ἐμποδίου Ge* || 190 *ἐνετυγχάνουσι Ge* || 202 *ἀλλά περί ἐκείνων τῶν δέκα Ge.*

	<i>Dux non concesserit tibi quod tu possis eas tenere, mittere debeas eas in continenti extra insulam.</i> (17) <i>Item volumus quod</i>	οροχομένου τοῦ τέτομένου. οὐ παρέξει σοι ὁ Ἀθηνεὺς ὁ δούξ. ἵνα ὑπορξῆς αὐτάς κρατῆν. εὐθύς γὰρ ἔχεις αὐτάς πέμψε ἔξωθεν τῆς νήσου. (17) Ἀκριῆ θέλωμεν δι. ἦτις ἔνει μηρατόρις. γὰρ ἔνει μηρατόρις. καὶ ἦτις ἔνει ἄρχοντιας. γὰρ ἔνει ἄρχοντιας. καὶ ἦτις ἔνει ἄρχοντόπουλον. γὰρ ἔνει Ἀρχοντόπουλον. καὶ ἦτις ἔνει βασμοῦλος. γὰρ ἔνει βασμοῦλος. καὶ ἦτις ἔνει λατῖνος. γὰρ ἔνει καὶ ἔχειται λατῖνος. (18) Θέλωμεν ἀκριῆ ἵνα οἱ παπάτες καὶ διάκονες. καὶ οἱ υἱοὶ τῶν παπάτων. οὔτινες οὐκ εἰσι διακρατημένοι ὡς πάροιχοι. οὔτε εἰσι πάροιχοι. θέλωμεν ἵνα μὴ δωθῶσι διὰ πάροιχοι. οὔτινες οὐκ εἰσι κεφάλλια ἀπὸ εἰκοσι καὶ ἐπάνω. καὶ ἵνα γραφθῶσι κατ' ὄνομα. (19) Ἀκριῆ θέλωμεν ἵνα σοι μετὰ τῶν ἄλλων μουρτεμένων. δοῦναι ἔχετε ὄφιδας ἔικοσι εἰς χεῖρας τῆς αὐθεντίας. ἔξ ἐκείνους δὲ γὰρ ἔνει ὁ εἰς ἐκ τοῦς υἱοῦς σου. οὔτινες ὄφιδες εἶναι ἔχουσιν εἰς χεῖρας τῆς αὐθεντίας χρόνους δύο καὶ ἵνα ὑποροῦν ἀλλάσασθαι καὶ μεταδίδοσθαι. δι' ἄλλους ἦτις καλούς. ὡσπερ ὅων ε-	210
195	<i>qui est feudatus sit feudatus et qui est arcondus sit arcondus et qui est arcondopolus debeat esse arcondopulus et qui est vasmulus debeat esse vasmulus et</i>		215
200	<i>qui est latinus debeat esse et haberi latinus.</i> (18) <i>Volumus etiam quod papates et diacones et filii papatum qui non sunt possessi pro villanis nec sunt villani, volumus quod non debeant dari pro villanis qui non sunt capita a viginti supra et debeant scribi nominatim</i> ¹³ . (19) <i>Item volumus quod tu cum aliis rebellibus dare debeas obsides viginti in manibus signorie ex quibus sit unus de filiis tuis, qui obsides esse debeant in manibus signorie annis duobus et possint cambiari sive commutari pro aliis tam bonis ut erunt illi</i>		220
205			225
210			230
215			235

191 *quod possis* Ge omit. *tu* || 197 *esse arcondopolus* Ge || 201 *esse latinus* Ge || 204 *sunt* A, B, C· *sint* Ge. 216 *erant illi* Ge.

208 *τερμίνου* Ge. || 224 *διὰ παροκίων* Ge || 235 *ἀλλάσασθαι* Ge.

¹³ Ὁ Ε. σχολιάζων τὸ ἄρθρον ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸν 20 εἰς τὴν ἡλικίαν (• γὰρ μὴ θεωρεῖται τις πάροιχος, εἰάν δὲν ἔχη ἡλικίαν ἀνωτέραν τῶν 20 ἐτῶν). (πβλ. καὶ Ξανθοῦ διδου, Ἡ Ἐνετοκρατία ἐν Κρήτῃ, Ἀθήνα 1939, σ. 67, ὅπου τονίζεται καὶ πάλιν τὸ δυσνόητον τοῦ ὄρου). Τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα πρακτικὰ τῆς τότε Διοικήσεως ἐν Κρήτῃ διασαφῶν τὰ πράγματα ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἡλικίας, ἀλλὰ περὶ ἀριθμοῦ ἀτόμων.

- qui erunt dati prius. (20) Item volumus quod possis cambiare alios villanos decem rebelles de illis qui sunt citra scalas. (21) Item quod nullus agrafus possit accipi pro villano usque ad duos annos. (22) Item volumus quod omnes rebelles et judei et fabri possint habitare ubicumque voluerint salvo villani militum. (23) Item quod dacia villanorum communis militum et judeorum non solvantur pro tempore quo fuerunt rebelles. (24) Item quod debita non debeant peti usque ad duos annos in pace et tunc capital tantum. (25) Item quod omnes sententiae que facte fuerunt per te et tuos iudices sint firme. (26) Item quod si non erit aliquis episcopus grecus in terra, quod tu possis mittere et facere fieri unum qui possit habitare ultra scalas. (27) Item si aliquis plantaverit vineam vel arbores supra terram alterius habeat dominus terre medietatem et aliam medietatem illi qui plantaverint laborando semper ipsam ille qui plantavit. (28) Item si aliquis fecisset molendinum supra terram alterius quod nunquam fuisset factum debeat habere κείνοι .οί δοθέντες ἐν πρώτοις. (20) Ἀκριῆ θέλωμεν νά ὑπορεῖς ἀλλάξαι .ἐτέρους παροίκους δέκα μουρτεμμένους. ἐξ ἐκείνους οὔτινες ὡσα ἐκεῖθεν τῆς σκάλας. (21) Ἀκριῆ κανίς ἄγραφος μή δυνηθῆ. πιασθῆναι πάροικος. ἕως τοῦς δύο χρόνους. (22) Ἀκριῆ θέλωμεν δι. πάντες μουρτεμμένοι καί Ιουδαῖοι καί χαλκιάδες. νά ὑποροῦν κατοικεῖν ὅπου ἂν θελήσωσι. φυλασσομένον τῶν παροίκων τῶν καρβαλαρίων. (23) Ἀκριῆ. τὰ δίκαια τῶν παροίκων τῆς κοινότητος. τῶν καρβαλαρίων. καί τῶν εὐραίων. νά μή πληρωθοῦν τόν κερόν. ἐν ᾧ εἴσαν μουρτεμμένοι. (24) Ἀκριῆ τὰ χροῆ νά μή ἔχωσι ζητηθῆναι εἰμί εἰς δύο χρόνους εἰς ἀγάπην καί τότε μόνον τό κεφάλην. (25) Ἀκριῆ ἵνα πᾶσαι αἱ ἀποφάσεις. ἄς ἐποίησες σοί καί οἱ κριτάδες σου. νά ὄσα στερεαί. (26) Ἀκριῆ εἰαν οὐκ ἐστι κανίς ἐπίσκοπος. εἰς τήν χώραν. ρωμαίος. ἵνα ὑπορεῖς ἀποστήλε. εἰς τό ποιῆσε γενέσθαι. ἕνα οσπτε να ὑπορεῖ οἰκεῖν. ἐκεῖθεν τῆς σκάλλας. (27) Ἀκριῆ. εἰάν τις φυτεῦσει ἀμπέλι. ἢ δένδρα ἐπάνω εἰς γήν ἐτέρου. νά ἔχει ὁ ἀνθέντης τῆς γῆς τό ἴμισ. καί τό ετερον ἴμισ. ἐκείνοι ὅπου τό φυτεῦσωσι. εργαζόμενος πάντοτε ἐκείνου. ἐκείνος ὅπου τό ἐρύτευσεν. (28) Ἀκριῆ. εἰάν τις ἐποίησεν μυλοστάσι. ἐπάνω εἰς γήν ἐτέρου. ὅπόποτε οὐκ ἐγενήθη. νά εχει τό ἴμισ ὁ ἀνθέντης τοῦ

233 capitale Ge || 248 fecisset Ge.

237 ἐν πρότερον Ge. || 257 ἐποίησαν Ge || 271 μυλοστάσιον Ge.

- 255 *medietatem dominus terre et aliam medietatem qui fecit molendium. (29) Item quod aliquis rebellis non teneatur servire dominacioni extra insulam nisi ipse voluerit. (30) Item volumus quod tu possis recipere haniscia angarias et alia servicia que voluntarie fient tibi et possit ipsa facere qui voluerit. (31) Item quod Marcus Flabannum habeat suum feudum solvendo ipse illud quod venditum fuit et si ipse qui habet ipsum fecerit aliquid melioramentum. (32) Item quod omnes Monovasienses aut alii forenses qui invenirentur ultra scalas possint secure ire ad domum suam et si dare debebunt vel recipere eis racio fiat. Tu vero jurasti fidelitatem domino nostro Duci Venetiarum nobis et successoribus nostris in perpetuum et de obediendis preceptis superscripti domini nostri Ducis, nostris et successorum nostrorum et amicos Venetiarum pro amicis*
- τόπου.καί το στερον ἴμισ.ἐκεῖνος ὄπου ἔκαμεν τό μυλοστάσι. (29) 275 Ἀκριμῆ κανίς τῶν μουρτεμένων νά μή ἔνει κρατημένος. δουλεύσε τή ἀθθεντία.ἐξωθεν τῆς νήσου.ἐάν μή θελήση. (30) Ἀκριμῆ θέλωμεν ἵνα ὑπορεῖς παραλαμβάνειν κανίσια. 280 ἀγγαρίας.καί ἐτέρας δουλλίας.οἷτινες θεληματικῶς ποιῶνται σοι. καί νά ὑπορεῖ ποιήσε ἀδιά ἦις θέλη ποιήσε.
- (31) Ἀκριμῆ ὁ μάρκος Φλαμπάνης ἵνα ἔχει τήν μήραν αὐτοῦ.πληρώνοντα ἐκεῖνος ἐκεῖνο.οπου ἐπουλήθη.καί εαν ἐκεῖνος οπου εχει αὐτήν.εποίησε τι καλλιότερον.ἵνα εχει πληρώσε καί ἐκεῖνο τό καλλιότερον. 285
- (32) Ἀκριμῆ ὄλοι οἱ μονεμβασιώτε.ἡ καί στεροἱ ξενικοῖ.οἷτινες ἐθρεθῶσι ἐκεῖθεν τῆς σκάλας.νά ὑποροῦν θαρειῶς. ἀπελθῆναι. εἰς 290 τας ἀνιῶν οἰκίας. Καί εαν χρεοστοῦσι ἡ χρεοστοῦν αὐτῶν νά ποιεῖτε αὐτοῖς δίκαιον.
- Σοι γουν ὁμῶσας πιστότητα τῷ ἀθθέντι ἡμῶν τῷ δουκί βενετίας 300 ἡμῶν καί τοῖς διαδόχοις ἡμῶν ἀωνίως καί νά εἶσε ὑπήκως τοῖς ὀρισμοῖς τοῦ ἀναγεγραμμένου ἀθθέντιου ἡμῶν τοῦ δουξ τοῖς ἡμετέροις καί τοῖς διαδόχοις ἡμῶν 305 καί τοῖς φίλοις τῆς βενετίας ὡς

258 Kanisea A, hanissia B, canischia C || 261 Flabani Ge || 264 si ille A, B, C || 265 melioramentum Ge || 270 secure ire B, C, facere ire A || 275 imperpetuum Ge.

275 μυλοστάσι Ge || 282 ἐκόντος Ge (ubi θεληματικῶς), ἐκόντες X· ποιῶνται Ge || 295 θαρσέως Ge, θαρσῶς X || 297 χρεοστοῦν αὐτοῖ Ge || 298 ἀφκ[ή] ubi δίκαιον Ge || 299 ὁμῶσας Ge || 305 τῶν διαδόχων Ge || 306 τοῖς φίλους Ge· ὡς φίλους X.

- 280 *habere et inimicos Venetiarum pro inimicis. et si aliquid quod sit contra honorem domini nostro Duci nostrum et successorum nostrorum et bonum statum huius* φιλον εχειν και τοῦς ἐχθρούς ὡς ἐχθρούς και εἰάν τί τό ὄν ἐναντίον τῆς τιμῆς τοῦ ἀυθέντιον ημιῶν τοῦ δούξ ἡμιῶν και τῶν ἡμετέρων δια- 310
insule Crete scieris vel tracturi cognoveris, absque mora dabis operam cum effectu turbandi et impediendi illud toto tuo posse. et quam cito poteris id nobis δόχον και καλῆς καταστάσεως ταύτης τῆς νήσου κρητης μαθης ἢ εἰς πραττομενον ἐγνωρίσεις χορίς ἀναμονῆς να δώσεις εργον μετά τέ- 315
et successoribus nostris in nolitiam dabis. Nos autem cum nostro concilio per nos et successores nostros juravimus omnia et singula suprascripta tibi attendere et observare donec domino nostro Duci Venetiarum nobis τούτω κατά δυναμήσουν και τό γοργότερον τό ὑπορεῖς κεινω ἡ- 320
et successoribus nostris obediens fueris et fidelis. In cuius rei evidetia et perpetua firmitate presens scriplum fieri fieri fecimus et sigillo nostro pendente μῖν και τοῖς διαδόχοις ἡμιῶν γνωστόν ποιήσεις. ἡμεῖς γοῦν μετά και τῆς ἡμετέρας βουλῆς δι' ἡμιῶν 320
jussimus communiri in eo propriis manibus subscribentes. και τῶν διαδόχων ἡμιῶν ἐπομο- 325
† ego vitalis michael ducha σαμεν πάντα και ολα τα αναγε- 325
Crete m(anu) m(ea) subs(cripsi) γραμμένα διακρατήσαι και διατη- 325
† ego marco delfino consiliarius ρήσαι σοί μέχρισ ἄν τῷ ἀυθέντι ἡμιῶν τῷ δουκί βενετίας ἡμιῶν και 325
Crete m(anu) m(ea) subs(cripsi) τοῖς διαδόχοις ἡμιῶν ὑπήκοος ἔσει 325
† ego marco delfino Consiliarius και πιστός. Εἰς ἐμφάνισιν γοῦν 325
Crete m(anu) m(ea) subs(cripsi) τούτου τοῦ πράγματος και αἰωνίαν 325
† ego Vitalis Michael Ducha στεραϊότητα τό παρόν γράμμα ἐποι- 325
Crete m(anu) m(ea) subs(cripsi) ἤσαμεν γενέσθαι και τῷ ἡμετέρῳ 325
† ego Marco Delfino Consiliarius σιγγίλω ἐγκρεμαμμένο ἐνηείλαμεν 325
Crete m(anu) m(ea) subs(cripsi) βεβαιώσε ἐν αὐτῷ ἰδίας χερσίν 325
† ego Vitalis Michael Ducha ὑπογράφαντες 325
Crete m(anu) m(ea) subs(cripsi) 335
† ego Marco Delfino Consiliarius 335
Crete m(anu) m(ea) subs(cripsi) 335

282 *nostri ducis* Ge || 292 (*per*) *successores* Ge || 294 *suprascripti* Ge, *prenominati* A, B, C || 298 *rei evidetia* Ge, *rei testimonium* A, *rei testimonio* B, C || 299 *perpetua firmitate* Ge *perpetuam firmitatem* A, B, C || 300 *fieri semel* Ge.

315 *ἐξοχλοῦντα* Ge || 325 *ἡμῖν και τοῖς* Ge || 327 *ἐμφανίαν* Ge || 331 *ἐνείλαμεν* Ge, *ἐντείλαμεν* X || 332 *ἰδίας* Ge || 334 *vitalis* Ge.

- 22) Georgius Apallo dictus Arcoleo o.v. de Melissinò
- 23) Nichiforus Arioti o.v. monasterii S Barbare
- 24) Johanes Sibrago o.v. idem
- 25) Johanes Politi o.v. Mathei Mesano
- 26) Georgius Agheli o.v. Luce Mudacio
- 27) Johanes Acheli o.v. Corfaloni
- 28) Theodorus Thodosopulo o.v. de Mathei Misano
- 29) Michael Corfioti o.v. Romei Grini de millicie de Corphù
- 30) Manuel Cofalodri o.v. de Theodori Litino
- 31) Joanes Calogerea o.v. de Turlino
- 32) Vassilio Calogerea o.v. idem
- 33) Costa Calochiri o.v. Communis
- 34) Michael Trachino o.v. Episcopatus Milopotami
- 35) Nichita Trachinò o.v. idem
- 36) Nicolaus Capi o.v. Communis
- 37) Chiriacho Exindatrichi o.v. Specacarum
- 38) Vassili Exindatrichi o.v. idem
- 39) Johanes Cazorna o.v. milicie de Choriomonasterii
- 40) Theodorus Calochiri o.v. de Tartari Michael de Rettimo
- 41) Nicolaus Marci dictus Cudumalo filius quondam Michaeli Cudumalo o.v. Communis
- 42) Johanes Nichori o.v. de Melissinò
- 43) Vassili Pinacopulo o.v. uxori Jaci Longo
- 44) Vassili Mulo o.v. militia de Cayfatis
- 45) Costa Mariza qui non est scriptus alicui per villanus
- 46) Vassili Gallo o.v. de Francesco de Molino de milicia de Pentamodi
- 47) Theodorus Gorgorapti o.v. de Luce Mudacio
- 48) Leos Vianólepo o.v. Patriarchatus Coustantinopolitani
- 49) Michael Carchiopulo olim agrafus
- 50) Joanes Servo o.v. Marci Saponari
- 51) Georgius Vicilo o.v. Sevastopulorum
- 52) Georgis Cacavella, olim agrafus
- 53) Jacobinus filius quondam Maruli, villanus Marci Gradenico
- 54) Therianos Elevantino olim villanus Communis
- 55) Dhochianos Elevantino idem idem
- 56) Filaretus Aspoli o.v. Marci Saponari
- 57) Georgius Filimo filius quondam Theodori Filimo
- 58) Georgius Arpasti o.v. Marini Marino
- 59) Georgius Chrissacopulos o.v. Communis

- 60) Vassili Somara Thocharopulo o.v. idem
- 61) Michael Zampani frater Thome Zampani
- 62) Manuel Fodolorimi
- 63) Nicola Petracha o.v. Marci Gradenico
- 64) Michael Magdalinò o.v. Marci Venerio
- 65) Vassili Dafnomili
- 66) Joanes Colio o.v. Communis
- 67) Vassili Trachino villanus Episcopatus Milopotamensis
- 68) Theodorus Condocarus villanus Tomasine Canoligo
- 69) Michael Namata id. Jano Tedhaudo
- 70) Costas Sarachino filius quondam Gasala, villanus Angeli Signolo
- 71) Emmanuel Raftopulo filius Varde villanus Alexii Calergi de Stimboli
- 72) Joanes Pani villanus Marci Venerio
- 73) Emmanuel Cheristi idem idem
- 74) Georgius Capno villanus Patriarche
- 75) Calo Carchia villanus Petri Catarini
- 76) Nicolaus Servo id. Marci Calbano
- 77) Georgius Cassimati id. Leonardi Feriol
- 78) Nichiforus Pangì id. Communis
- 79) Emmanuel Papadopulo dictus Pirasmò, villanus Bari Avonal
- 80) Joanes Musurachi
- 81) Theochari Musurachi filius Jano Musurachi
- 82) Leos Arnachi villanus Tammasine Tanoligo
- 83) Nichita Calomati villanus Clostogeni
- 84) Joanes Paragojani villanus Episcopatus Chissami
- 85) Nichita Lupacha
- 86) Nicola Sunisto villanus Bonus de Cribua
- 87) Georgius Rixomandi villanus Communis
- 88) Georgius Alecaza idem
- 89) Nichita Gregoropulos id. Monasterii S. Barbare
- 90) Manuel Gregoropulos idem idem
- 91) Vassili Cardami olim v. de Monasterii Gergori
- 92) Marcus Pagomeno villanus Communis
- 93) Costas Fassulà villanus Costantie, sororis Marini Cauco
- 94) Michali Carchiopulo o.v. Costantie et Georgie Papajanopula
- 95) Costa Furno o.v. Luce Mudacio
- 96) Vassili Furno idem

- 97) Michali Judeus quondam Moyssi de Lazaro Judei
 98) Vassili filius Geracone o. v. Pangalorum de militia Perianensis
 99) Nichiforos Rogoxuli dictus Conomopulo villanus de Scordilis de militia rustica

I I

ITEM haec sunt nomina illorum Papatum, clericorum et filiorum papatum qui franchati fuerunt ex forma pacti ut inferius continetur.

Papas Georgius Sculla
 Papas Nicolaus Mascalo
 Papas Vassili Calossina
 Papas Emmanuel Calossina filius de Vassili Calossina
 Georgius, Michael, Nicolaus et Theodorus filii de Vassili Calossina
 Leos Papas Lendopulo filius papatis Costi Lendopulo
 Joanes Papas Lendopulo idem id.
 Joanes Vraculiari filius papatis Vassili Vraculiari
 Joanes Damaschinò filius papatis Nicolai Papandronicopulo
 Theodorus Papageorgopulo
 Georgius Papageorgopulo
 Papas Nicolaus Papandronicopulos
 Dimitrios et Michael filii papatis Nicolai Papandronicopulo
 Papas Michalis Sculla

I I I

ITEM nomina infrascriptorum sunt illorum quibus charte franchitatum fuerunt renovate ex forma pacti prefati.

Nicolaus Scorda filius quondam Georgii Scorda
 Iohanes et Georgius Pabucha
 Michael, Georgius, Theofilactos, Emmanuel et Nicola Scopologo f. q. Ioanni
 Michael, Georgius, Nichitas Druluchi f. q. Leonis Druluchi
 Michael Marcopulo, o. v. de Longovardi de Pano Siurito
 Georgius Scopologo f. q. Vassili Scopologo o. v. de Jacobi Mudacio.
 Leos, Sipi Cacharià fratres, f. q. Nichifori Cacharià
 Theochari Catacalo
 Michali Sandoleo f. q. Georgii Sandoleo Cayfato, habita in castello Milopotami

Emmanuel Ladianò f.q. Michaeli Ladianò
Paulus Dimiuiti
Callo filius q. Callanum o.v. Giorgi Gavalà dicti Cocicifiò
Vassili et Leos f.q. Michaelis Cleronomo
Costa Perissamato f. Georgii Perissamato
Petrus Cefala f.q. Georgii Cefala o.v. Petri Gradenico
Georgius Cassari
Michael Calisto f.q. Costantin Calisto
Nichiforos Curatoropulos f.q. Costi Curatoropulo
Dimitri Drogaropulo f.q. papatis Nicola Drogaropulo
Costantin Mizzojanni, in casale nominato Vucolee de turma
Chissami
Michalis, Joanes, Nichiforo Fodelle f.q. Vassili Fodele
Michael, Georgius Gramaticò f.q. Nicolai Gramaticòpulo
Theodorus, Nicola, Vassili Gramaticopulo filii Jano Gramati-
copulo de q. Nicolai Gramaticò
Nicolas, Theodorus f.q. papatis Stefani Gramaticopulo f.q. Ni-
colai Gramaticopulo
Michael Cavata, villanus Laurentii Vidal Petro
Vassili, Petrus, Vardas, Nicolas, Costas Cudumini f.q. Theodori
Cudumini
Leos et Theochari Cudumini f.q. Giorgi Cudumini f.q. Varde
Cudumini
Georgius et Stathi Cali f.q. Emmanuel Cali
Michael Plachiti f.q. Giorgi Playti
Janni et Xeno Mussuri, habitantes in casale della Calatena
Focha Poliomili f.q. Nicola Poliomili villanus Alexii Calergi
Leos Damala
Nichita et Nicola Mussuri f. Costantin Mussuro
Papas Michael f.q. Joanes Lendachi
Cosnàs, Michael, Joanes Lendachi f.q. Costantin papatis f.q.
Joanes Lendachi
Dimitrius Apallo
Leos, Nichita Cassimati filii q. Giorgi Cassimati
Michael Calonà f.q. Christodulo Calonà
Georgius Procopi gener Janno Fotinopoli
Nicola Perissimato f. Giorgi Perissimato
Georgius, Michael, Johanes Scilomeni f.q. Nicolai Scilomeni de
Copolia
Joanes, Emmanuel filii Nicolai Camaterò

Emmanuel, Joanes filii q. Theofilacti Catocalagalo
 Joanes, Georgius Fassulà filii Cherito Fassulà
 Marcus Fassulà f.q. Nicolai Fassulà
 Joanes Caro f.q. Jano Caro
 Joanes, Capadho Corafà f.q. Costantin Corafà
 Georgius Miluscolo f.q. Theodori Miluscolo
 Georgios Macricheri f.q. Nicolai Macricheri
 Leos Caramo
 Alexios, Michael, Manuel Russit f.q. Nichifori Ruxit
 Joanes, Leos Calamoniti f.q. Nicolai
 Nichiforus et Nicolaus Scordili f.q. Sipli protopapatis della Ca-
 nea de turma Arne
 Nicolaus Cays f.q. Christofori Cays
 Costa Turlino
 Costantinus Diaconopulos
 Nichita Peritera Alevandino
 Joanes filius Theodori Cazupi
 Vassili Macherioti f.q. Theodori Macherioti
 Manuel filius Cavro Dimitri, villanus Theodori Lithino
 Nichiforos Mizzojanni villanus milicie de Archadi
 Michael filius Janno Gligoropulo f.q. Calo Gligoropulo
 Stephanus Scorda f.q. Giorgi Scorda
 Georgius Glisaracho
 Michael Siderorapti habitator in casale nominato Livadi
 Theotochi Zacho f.q. Costantin Zacho
 Georgius Souco de Milopotamo villanus Communis
 Anastassius f.q. Emmanuel Misithra
 Joannes, Emmanuel f.q. Costa Mauroleo
 Leos Protochinico f.q. Leonis Protochinico
 Paulus f.q. Simeonis f.q. Costantin Sguroleo
 Leos, Georgius Sandoleo f.q. Giorgi Sandoleo
 Gabriel Malvasioto f.q. Nicolò Malvasioto
 Michael Drugaropulo f.q. Nicola Drugaropulo
 Leos Cupana
 Michael, Nicola Spanopulo f.q. Giorgi Spanopulo
 Nicola, Costa Cavrodimitri f.q. Cavrodimitri
 Costa, Chiriaco, Michael Vergi f.q. Jano Vergi, olim filii Costa
 Vergi
 Nichita Cuzolodaulo
 Costa Rodachino f.q. Janno Rodachino

Nichiforus f.q. Lendachi Mastraca
Leos, Georgius, Costa Lendachi f.q. Emanuel, f.q. Papatis
Leonis
Georgius, Antonius, Johanes Politi f.q. Leonis Politi
Nicolas, Emanuel Politi f.q. Leonis Politi
Michali Politi f.q. Georgi Politi
Joanes Ruve
Nicola Cutrulopulo
Michael Cudumini f.q. Michaelis Cudumini
Theodorus o Zucarogambros f.q. Nicolai o Zucarogambros
Michael, Emanuel Diplari f.q. Nicola Diplari
Nichita Securi f.q. Michaelis Securi
Papadoca Scurojanno Conomopulo f.q. Vassili Conomopulo
Costa, Saud Conomopulos f.q. Leonis Conomopulo f.q. Vassili
Conomopulo
Nichiforus Conomopulos f.q. Costa Conomopulo f.q. Vassili Co-
nomopulo
Joannes, Nichiforus Zacharia f.q. Georgi Zacharia
Joannes Cudumini filius Leonis Cudumini
Theochari, Nicola Ambelicopulo f.q. Michaelis Ambelicopulo
Georgius Misithra f.q. Chiriaco Misithra
Nichiforus Cleronoma f.q. Janno Cleronoma
Costas Aspruli f.q. Leonis Aspruli
Georgius Paterno f.q. Michaelis Paterno f.q. Costantin Paterno
Theotochi Paterno filius Georgi Paterno
Joanes, Emanuel, Georgius f.q. Nicola Cumulo
Costa Scolari f.q. Janno Scolari
Nicolas Schiadopulo
Joannes Pentamoditi f.q. Georgii Pentamoditi
Joannes Plagiti
Joannes Noto f.q. Michaelis Noto
Costas, Georgius Melissurgopulo f.q. Janno Melissurgopulo
Nichiforus, Theodorus Melissurgopulo f.q. idem
Manuel Calatha f.q. Vassili Calatha
Georgius Geracopulo
Georgius Vergi filius Janno Vergi
Georgius, Costas Calonopulo f.q. Janno Calonopulo
Demetri, Janni, Vassili Ocunduromanuel f.q. Manuel
Vassili Carnaza dictus afidadho f.q. Michaelis Carnaza franchi
Theodorus Carnevadhi

Georgius Diaconopulo
 Emanuel, Agapito, Georgius, Janni Calossina f.q. Michael Calossina
 Nichita Othonopulo dictus Spinazo f.q. Theodori Othonopulo
 Michali, Nichiforo, Janni Visarà f.q. Janno Visarà
 Nicolaus Pinacopulo f.q. Georgi Pinacopulo
 Michael, Nicolaus, Chiriacho Vovopulo f.q. Giorgi Vovopulo
 Vassili Copana f.q. Vassili Copana
 Georgius, Dimitri, Vassili Cacopiasto f.q. Janno Cacopiasto Armeni
 Leos Mavromati f.q. Murco
 Johanes Vrolustari f.q. Eptechi Vrolustari
 Alexius, Michael, Stephanus Pabuca f.q. Stefani Pabuca
 Nichiforos Zangaropulos olim villanus Janno Varucha
 Costa Marcopulo villanus Longobardi de Pano Siurito
 Georgius Coleo filius naturalis Theofrati Coleo
 Vassili Fodele
 Joannes Cuchas f. Emanuel Cuchas qui fuit f. Dochiani Cucha
 Emanuel Coniati f.q. Janno de Calosifi
 Janni et Georgius f.q. Sipli, f.q. Janno de Calosipli
 Joanes Vicilo
 Emanuel f.q. Foche f.q. papatis Fochi
 Costa Licandrino f.q. Coste Lecandrino
 Georgius Diminiti f. Petri Diminiti
 Michael, Costas, Georgius Carpathio f.q. Vassili Carpathio
 Georgius, Leos Condoleo f.q. Michaelis Condoleo
 Georgius, Michael Condoleo f.q. Nicolò Condoleo qui fuit f.q. Michaelis Condoleo
 Leos Romiopulo f.q. Michaelis Romiopulo
 Michael, Dimitri Pirasmo f.q. Vassili Pirasmo
 Stamati Mavràli f.q. Coste Mavràli
 Nicolaus, Leos, Janni Ladiano f.q. Stamati Ladiano f.q. Michaelis Ladiano
 Callo Manganari f.q. Michaelis Manganari
 Emanuel, Joannes, Georgius, Costas Scuropulo f.q. Calo Scuropulo
 Capadocha Sclavopulo f.q. Nichite Sclavopulo
 Joannes, Michael, Dimitri Melissurgopulo f.q. Manuel Melissurgopulo f.q. Janno Melissurgopulo
 Emanuel Melissurgopulo f.q. Nicolai Melissurgopulo f.q. Janno Melissurgopulo

Emanuel et Michael Vlatutuni f.q. Nichite Vlacotuni
Capadocha Cuntaropulo
Lendachi Mastracha f.q. Coste Mastracha qui fuit f. Lendachi
Mastracha
Leos Condaloni f.q. Janno Condaloni
Emanuel Mastro f.q. Michaelis Mastro
Therianos, Theochari Exindatrichi f.q. Nichite Exindatrichi
Theodorus Cacavello f. Lendachi Cacavello
Nichita Varani f.q. Joannis Varani
Nicola, Costa Calogerea f.q. Theochari Calogerea
Petrus Plachenas f.q. Vlaco Plachenas
Joannes Achieli f.q. Morçofflo Acheli
Costas, Nicolaus, Emanuel, Theodorus, Michal Janizopulo habi-
tantes in casale Janiciana de turma Chissami
Nicolas Crussoveloni f.q. Georgii Crussoveloni
Georgius Clada f.q. Michael Clada
Thefani f. de Calo Curatopulo
Joannes Andronicopulo f. Costa Andronicopulo
Stratigi, Emmanuel Cadhiano f.q. Theochari Cadhiano
Fimi Jalina f.q. Michael Jalina de Pano Siurito o.v. Nicolai
Varucha
Chiriacho, Nicolas, Anastasius, Leos Varisami f. Giorgi Va-
risami
Georgius Cufocriharo
Costas Calonà f.q. Michaelis Calonà
Johannes Vrolustari f.q. Georgi Vrolustari
Michael Liadacha f.q. Leonis Liadacha qui fuit f. de Michaelis
Liadaca
Leo Mastro f.q. Leonis Mastro qui fuit f.q. Demetrio Mastro
Georgius Corafà f.q. Vassili Corafà
Leos, Petros Scurojanni f.q. Michaelis Scurojanni
Nicolas Mavralli f.q. Costa Mavralli
Papas Janni, Costas, Caterina fratres f.q. Nicolai Calosina
Johannes Vardami f.q. Michaelis Vardami
Georgius, Janni Strovalioti f.q. Michaelis Strovaliotu
Joannes Paginuti f.q. Nichifori Paginuti
Joannes Papadopulo f.q. Michaelis Papadopulo
Emanuel, Georgius Potiro f.q. Costa Potiro
Georgius, Theodorus Condaloni f.q. Costa Condaloni qui fuit f.
Janno Condalani

- Georgius Pliti f.q. Janno Pliti, nutritus in domum Michael Varrucha
- Leos, Trachino Vesti f.q. Janno Vesti
- Michael, Joannes Anglicando f.q. Giorgi f.q. Costa Anglicando villanus Rayneri de Candide
- Theodorus, Michael Maloracho f.q. Vassili Maloracho
- Demetrius Cutemi f.q. Giorgi Cutemi
- Costa Furi villanus Episcopatus Ariensis
- Michali Curatopulos f.q. Giorgi Curatapulo
- Emanuel Papanicolopulo f.q. Vassili Papanicolopulo
- Emanuel Sculida f.q. Demetrio Sculida
- Michael Fodolorini filius Vassili Fodolorini
- Therianos, Raynerius Cardami f.q. Janno Cardami de turma Ariensis
- Michali Foschi f.q. Giorgi Foschi
- Nicola Ponirò f.q. Theochari Ponirò
- Michael Galinò villanus Stefani Clostioieni
- Emanuel Magidioti f.q. Costa Magidioti
- Joannes Cucas f.q. Janno Cucas qui fuit f. Therianos Cuchas
- Costa Cuco f.q. Emanuel Cuco
- Michael Capsospiti f.q. Leonis Capsospiti
- Nichitas Corfioti f.q. Costa Corfioti
- Theodorus Clostosiri f.q. Theodori Clostosiri
- Joannes Cordoleo f.q. Costa Condoleo qui fuit f. Michaelis Condoleo
- Georgius Mamula habitator in casale de Calamon de turma Ariensis
- Joannes, Nichiforus, Georgius Mauropulo f.q. Stephani Mauropulo de turma Ariensis
- Joannes Corfioti f.q. Costa Corfioti
- Fucha Fengi f.q. Leonis Fengi
- Michael Atiligo f.q. Calos Atiligo
- Stephanus, Janno, Michael Cosmas f.q. papatis Cosma
- Michael Vicino f.q. Theodori Vicino
- Janno, Georgius Corniastò f.q. Constantin Corniastò
- Nicolas Pagomeno
- Georgius f.q. Janno Jeracaropulo f.q. Theodori Disyco
- Costas, Michael Cufa f.q. Manuel Caffa
- Theodorus, Joannes Capsali f.q. Michael Capsali
- Leondachi Periptera

Janno Cimniaco f.q. Theodori Cimiaco
Stephanus Fodele f.q. Michaelis Fodele
Georgius Omascalo f.q. Michaelis Omascalo
Georgius Moscolopulo f.q. Moscolopulo de Psuro villanus Michaelis Scordili
Nichiforus, Sipi f.q. Theochari Arcondochefalo
Stavrachi Cusali f.q. Manuel Cusali
Vassili Risa
Costas, Georgius Sinastioti f.q. Janno Sinastioti
Costas, Stephanus, Michael Parzali f.q. Janno Parzali
Janno Ponirò f.q. Janno Ponirò f.q. Leonis Ponirò
Nicola, Antonius, Costa f.q. Leondachi qui fuit f. Varde Cudumini
Vassili f.q. Theodori habitator in casale de Messoia de turma Chissami
Costa Ruchani
Vassili Vlata Scuria f.q. Vlaco Scuria
Constantinus Capsospiti
Joannes Mariza f.q. Georgii Mariza qui fuit f. Janno Mariza
Michael Pacorinus f.q. Janno Pacorinus
Michael, Nicolaus, Georgius Papadopulo f.q. Janno Papadopulo

IV

ITEM hii sunt franci pro Alessii Calergi Senioris quondam Alexii Calergi qui fuerunt rebelles cum prenominato Alessio et nunc per pactum suprascriptum eis vel filis ipsorum fuerunt rescripte charte libertatis. Quorum nomina inferius continetur :

Michael Silvudhi f.q. Janno Silvudhi
Nichita Vassilicò f.q. Janno Vassilicò
Georgius Anaticus f.q. Costantini Anaticus
Andronicus, Nicolaus Acostati f.q. Georgii Acostati
Michael, Sipi, Costa Zacanici f. Michael Zacanici
Petrus, Rigo, Georgius, Curto Zachò f.q. Janno Curto Zachò
Thomas, Johannes Cameti Zachò f.q. Georgii Cameti Zachò
Alexius Bordonarius f.q. Janno Bordonarii
Costa Stratigopulo f.q. Emanuel Stratigopulo
Michael Ploymo f.q. Costa Ploymo

ΔΥΟ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ 18^{ΟΝ} ΑΡΘΡΟΝ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΕΝΕΤΩΝ-ΚΑΛΛΕΡΓΗ

Εἰς τὸν ἴδιον ὑπ' ἀριθ. 675 φάκελλον καὶ εἰς τὸ αὐτὸ τετράδιον εὐρίσκονται ἐν συνεχείᾳ τὰ ἀκολούθως δημοσιευόμενα δύο πρακτικὰ τῆς Διοικήσεως Κρήτης, ἀφορῶντα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ 18ου ἀρθροῦ τῆς συνθήκης. Ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης ἐζήτησε νὰ γραφοῦν τὰ εἴκοσι καθοριζόμενα πρόσωπα παπᾶδων μετὰ τῶν υἱῶν των μεγάλων καὶ μικρῶν. Τὸ Συμβούλιον τῶν Κλητῶν (Consilium Rogatorum) ἀπεφάσισε τὴν καταγραφὴν «κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν», χωρὶς νὰ προσδιορισθοῦν οἱ υἱοί, μικροὶ ἢ μεγάλοι. Ἐπιστολὴ ὅμως τοῦ Λουκῆος τῆς Ἑνετίας ἐπέβαλε τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν ὅρων τῆς συνθήκης τόσον εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ ὅσον καὶ εἰς τὰ ἄλλα. Κατόπιν τούτου ἐλήφθη ἀπόφασις νὰ γίνῃ διόρθωσις εἰς τὸ ἄρθρον. Ἀλλ' ἡ ἀπόφασις ἐλήφθη μόνον ἀπὸ τοὺς δύο Συμβούλους, καθ' ὅσον ὁ Λούκας δὲν ἔβλεπε τὸν λόγον νὰ γίνῃ ἡ διόρθωσις. Καὶ ἐνῶ ἔπρεπε τὸ ζήτημα, λόγω τῆς παρουσιασθείσης διαφωνίας, νὰ παραμείνῃ ἔκκοιμης, μετὰ τὸ πρακτικὸν ἀκολουθεῖ σύντομος κατάλογος ὀνομάτων, σχετικὸς μὲ τὴν διόρθωσιν ταύτην.

Ἴδου τὸ κείμενον τοῦ πρώτου πρακτικοῦ :

Cum nos suprascriptus Vitalis Michael Duchae Crete cum nostro Consilio concessissemus, in pacto suprascripto, prenominali Alexio Calerghi «quod papales et diaconi et filii papatum qui non sunt villani nec possessi pro villanis, non debeant dari pro villanis qui non sunt capita XXti supra et debeant scribi nominatim», propterea quod ipse Alexius Calerghi nobis petebat quod dicta XX capita scriberentur cum suis filiis parvis et magnis et super hoc fuisset vocatum Consilium Rogatorum Candi-

Ἐπειδὴ ἡμεῖς ὁ ἀνωτέρω ὑπογραφομένος Βιτάλης Μιχαήλ, Λούκας τῆς Κρήτης, παρεχωρήσαμεν εἰς τὴν ἀνωτέρω συνθήκην τοῦ ὄ: ἄνω ἀναφερομένου Ἀλεξίου Καλλέργη «ἵνα οἱ παπάτες καὶ διάκονες καὶ οἱ υἱοὶ τῶν παπάτων, οἵτινες οὐκ εἰσὶν διακρατημένοι ὡς πάροικοι, οἵτε εἰσὶν πάροικοι, θέλομεν ἵνα μὴ δοθῶσιν διὰ πυροτόκων, οἵτινες οὐκ εἰσὶν κεφάλια ἀπὸ εἴκοσι καὶ ἐπάνω, καὶ ἵνα γραφθῶσιν κατ' ὄνομα» καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης ἐζήτηι παρ' ἡμῶν τὰ ὡς ἄνω εἴκοσι κεφάλια νὰ γραφοῦν μετὰ τῶν υἱῶν των μικρῶν καὶ μεγάλων καὶ πρὸς τοῦτο συνεκλήθη τὸ Συμβούλιον τῶν Κλητῶν τοῦ

de; in ipso Consilio capta fuisset «pars», quod illa XX capita deberent scribi secundum consuetudinem, non specificando eorum filios nec parvos nec magnos, unde ipsa viginti capita, propter dictum Consilium Rogatorum scripta fuerunt secundum consuetudinem, tantum non specificando eorum filios nec parvos nec magnos; post hec autem recepimus litteram a Domino Nostro Duce, in quibus continebatur, inter cetera, quod predicto Alessio tam in hiis quam in aliis sibi faceremus totaliter quod per pactum predictum debebamus facere; Quibus litteris receptis, cum ipsa XX capita essent scripta superius, secundum consuetudinem tantum predicto Alessio, inde restaurum duximus faciendum et hoc restaurum consultum fuit solummodo per nobiles viros Marcum Delphinum et Philippum Trivisanum, nostros Consiliarios, nobis Duche non videntibus hoc restaurum esse faciendum.

hii infrascripti fuerunt dati pro ipso restauro:

- 1) Papas Nicolas Papa(tis) Simeonis de Orthea*
- 2) Papas Ioanes Trachinus*
- 3) Georgius filius quondam Papatis Vassili Sarachinopoli*
- 4) Leondachi filius dicti quondam Vassili papatis*
- 5) Michael filius quondam dicti Papatis Vassili*
- 6) Nicola Sculla filius quondam Papatis Nichite Sculla*
- 7) Papas Chiriacho Cherotonarii*
- 8) Papas Georgius Davithi filius quondam Papatis Constantini Davithi*

Χάνδακος· εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦτο δὲ ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις ὅτι τὰ ἐν λόγῳ εἴκοσι κεφάλια ἔδει νὰ γραφοῦν κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν, χωρὶς νὰ προσδιορίζονται εἰδικώτερον οἱ υἱοὶ αὐτῶν, εἴτε μικροὶ εἴτε μεγάλοι· μετὰ ταῦτα ὁμοῦς ἐλάβομεν ἐπιστολὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Δουκός, εἰς τὴν ὁποίαν μεταξὺ ἄλλων περιείχετο ἡ ἐντολὴ διὰ τὸν ρηθέντα Ἀλέξιον τόσον ὡς πρὸς τὸν ὄρον τοῦτον ὅσον καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους νὰ κάμωμεν καθ' ὁλοκληρίαν ὅτι ὠφείλαμεν νὰ κάμωμεν κατὰ τὴν ρηθεῖσαν συνήθειαν· μετὰ τὴν λήψιν τῆς ἐπιστολῆς, ἐπειδὴ εἶχον ἤδη καταγραφῆ ὡς ἄνω τὰ εἴκοσι κεφάλια μόνον κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν, ἀπερασίσαμεν χάριν τοῦ εἰρημένου Ἀλεξίου νὰ γίνῃ ἐπανόρθωσις καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς ἐπανορθώσεως ταύτης ἐλήφθη μόνον ὑπὸ τῶν εὐγενῶν Μάρκου Δελφίνου καὶ Φιλίππου Τριβιζάνου, τῶν ἡμετέρων Συμβούλων, ἡμῶν τοῦ Δουκός φρονούντος ὅτι ἡ ἐπανόρθωσις αὕτη δὲν ἐπρεπε νὰ γίνῃ.

- 9) *Georgius Mascalo filius papatis Nicolai Mascalo*
 10) *Theodorus Andronicopulo filius quondam papatis Michaelis*
 11) *Papas Michael Davit filius quondam papatis Georgii Davit*
 12) *Papas Marcus filius quondam Papatis Nichite.*

Τὸ δεύτερον πρακτικόν, γενόμενον δύο ἔτη περίπου μετὰ τὴν ὑπογραφήν τῆς συνθήκης (πβλ. ἰνδικτιῶν 14η, ἐνώ τῆς συνθήκης 12η), ἔχει χαρακτηριστὴν δηλώσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Διοικήσεως, μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ νέου Δούκα Ἰακώβου Μπαρότσι¹⁴, ὅτι ὁ τέως Δούκας παρὰ τὴν ἀρχικὴν συμφωνίαν νὰ γίνῃ ἡ ἐπανάρθωσις, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, ἠρηγήθη τελικῶς τὴν ἐπικύρωσιν, δυστροπήσας καὶ περὶ τὴν κατάθεσιν τῶν τετραδίων τῶν καταλόγων. Ἴδου τὸ κείμενον :

Nos Jacobus Barocci Duchae Crete cum nostro Consilio, omnibus presentem paginam inspecturis volumus esse notum quod nos simul cum nobilibus viris Marco Delfino et Philippo Trivisano, consiliariis nostris, petivimus a nobili viro Duchae Vitale Michaele predecessore nostro, quaternum in quo scribi fecerat, inter chartas alias, chartas quorundam papatum, qui fuerunt franchati ex pace facta Alessio Calergio. Ipse dixit quod dictus quaternus debebat portari Venetias, nos autem diximus ei quod dictus quaternus debebat remanere in curia Cretae et licet defendetur se de dando predictum quaternum. Demum videns vo-

Ἡμεῖς ὁ Ἰακώβος Μπαρότσι, Δούκας τῆς Κρήτης, μετὰ τοῦ ἡμετέρου Συμβουλίου εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ θεωρήσουν τὴν προκειμένην σελίδα θέλομεν νὰ καταστήσωμεν γνωστὸν, ὅτι ἡμεῖς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἐυγενῶν Μάρκου Δελρίνου καὶ Φιλίππου Τριβιζάνου, τῶν συμβούλων του, ἐζητήσαμεν παρὰ τοῦ ἐυγενοῦς Δούκα Βιτάλη Μιχαήλ, τοῦ προκατόχου μας, τὸ τετράδιον, ὅπου εἶχε καταχωρίσει, μεταξὺ ἄλλων καταλόγων, τοὺς καταλόγους ἐκείνους τῶν παπάδων, οἱ ὅποιοι κατέστησαν ἐλεύθεροι (*franchi*) συμφώνως πρὸς τὴν συνθήκην τὴν γενομένην μετὰ τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργη. Οὗτος εἶπεν ὅτι τὸ ὡς ἄνω τετράδιον ὄφειλε νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν Ἑνετίαν, ἡμεῖς ὁμῶς ἀντείπομεν εἰς αὐτόν, ὅτι τὸ ρηθὲν τετράδιον ἔδει νὰ μείνῃ ἐν τῇ Καγκελλαρίᾳ τῆς Κρήτης καὶ ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ δικαιολογήσῃ ἑαυτὸν διὰ τὴν παράδοσιν τοῦ εἰρημένου τετραδίου. Τέλος, βλέπων τὴν θέλησιν ἡμῶν, προ-

¹⁴) Τὴν ὑπαρξιν τοῦ Μπαρότσι ἀνεφέραμεν καὶ εἰς τὰ Μνημεῖα Μακεδον. Ἱστορίας, σ. 17, ὑπὸ χρονολ. 3 Αὐγούστου 1301.

luntatem nostram dicentium quod dictus quaternus erat utilis in Curia Cretae, ubi requirunt predicti franchi fecit ipsum dari nobis et nos fecimus legi ipsum, in quo invenimus contineri unum capitulum in uno loco in quo fit mentio de illis XX papatibus, diaconis et filiis papatum, qui non sunt villani, nec possessi pro villanis, quod non debeant dari pro villanis, qui non sunt capilla de XX supra de quibus fuerant quai inter Dominatione et dictum Alexium ex eo, quod ipse Alexius petierat eos dari cum filiis magnis et parvis et per eundem Ducham et Consiliarios dicebatur quod debebant scribi eorum charte secundum consuetudinem, non specificando eorum filios magnos nec parvos et postea per eosdem fuerat diffinitum quod deberet ex eis fieri sibi restaurum quod capitulum tale est, scilicet et hoc restaurum consultum fuit per nobiles viros Marcum Delphinum et Philippum Trivisanum, nostros Consiliarios, nobis Duche non videntibus hoc restaurum esse faciendum; quod capitulum audientes nostri Consiliarii dixerunt quod ipse Ducha voluerat dictum restaurum sicut ipsi et dictum capitulum non debuerat in dicto quaterno scribi

βαλλόντων ὅτι τὸ ὡς ἄνω τετράδιον ἦτο χρήσιμον εἰς τὴν Καγκελλαρίαν τῆς Κρήτης, ὅπου τὸ ζητοῦν οἱ ὡς ἄνω «φοράγοι», τὸ παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς· ἡμεῖς τὸ ἀνεγνώσαμεν καὶ εὔρομεν ὅτι περιέχεται ἐν ἄρθρον, ὅπου γίνεται μνεία περὶ ἐκείνων τῶν εἴκοσι παπάδων, διακόνων καὶ υἱῶν παπάδων, οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι δουλοπάροικοι, οὐδὲ διακρατοῦνται ὡς δουλοπάροικοι, ὅτι δὲν πρέπει νὰ δοθοῦν ὡς δουλοπάροικοι, οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι κεφάλια περισσότερα τῶν εἴκοσι· περὶ τούτων δὲ ἐπὶ πᾶσι διενέξεις μεταξὺ τῆς Διοικήσεως καὶ τοῦ εἰρημένου Ἀλεξίου, ἐκ τούτου, ὅτι ὁ μὲν Καλλέργης ἐζήτει νὰ δοθοῦν αὐτοὶ μετὰ τῶν υἱῶν των, μεγάλων καὶ μικρῶν, ὁ δὲ Δούκας καὶ οἱ Σύμβουλοι ἔλεγον ὅτι ὄφειλον νὰ γραφοῦν οἱ κατάλογοι τούτων κατὰ τὴν κρατιοῦσαν συνήθειαν, ἄνευ προσδιορισμοῦ τῶν υἱῶν αὐτῶν, μεγάλων ἢ μικρῶν καὶ μετὰ ταῦτα ἐπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων καθωρίσθη ὅτι ἔδει νὰ γίνῃ ἐπανόρθωσις τούτων καὶ ἡ παράγραφος αὕτη ἰδοὺ πῶς ἔχει: ὅτι «ἡ ἀπίρασις τῆς ἐπανορθώσεως ἐλήφθη ὑπὸ τῶν εὐγενῶν Μάρκου Δελφίνου καὶ Φιλίππου Τριβιζάνου, τῶν Συμβούλων μας, ἡμῶν τοῦ Δουκὸς φρονοῦντος ὅτι ἡ ἐπανόρθωσις αὕτη δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ». Τὴν παράγραφον ταύτην ἀκούοντες οἱ Σύμβουλοι ἡμῶν ἐδήλωσαν ὅτι αὐτὸς οὗτος; ὁ Δούκας ἠθέλησεν ὡς καὶ αὐτοὶ νὰ γίνῃ ἡ ἐπανόρθωσις καὶ ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ γραφῇ ἡ ἀνωτέρω παράγραφος εἰς τὸ ῥηθὲν τετράδιον

sine voluntate et requisitione sua et quod deberet cancellari, quia de dicto restauro omnes tres fuerant concordantes, unde licet inde plura verba forent tam dictus Duchas Vitalis stetit contentus dictum capitulum facere cancellari, pro quo cancellando, fecimus sibi dari quaternum predictum, quo portato ad domum suam, ipse non fecit eum cancellari, sicut promiserat, sed dimisit eum integrum sicut erat et cum magna difficultate restituit nobis predictum quaternum, unde ad cautelam predictorum nobilium hoc in presente quaterno fecimus dinotari.

Actum Die XXVIII May XIII indictione

χωρίς να θελήσουν και να εξωτηθοῦν και αὐτοί· ὅτι ὄφειλε νὰ τὴν διαγράψῃ, ἀφοῦ και οἱ τρεῖς ὑπῆρξαν σύμφωνοι διὰ τὴν ἐπανόρθωσιν· ἐκ τούτου κατ' ἀκολουθίαν πλεῖστοι λόγοι προῆλθον, μέχρις οὗ συγκατετέθη ὁ εἰρημένος Δούκας Βιτάλης νὰ διαγράψῃ τὴν ὡς ἄνω παράγραφον· διὰ τὴν διαγραφὴν ταύτην τῷ παρεδώσαμεν τὸ προειρημένον τετράδιον, ἀλλ' ἀφοῦ τὸ μετέφερον εἰς τὸν οἶκόν του δὲν προέβη εἰς τὴν διαγραφὴν τῆς παραγράφου, ὡς εἶχεν ὑποσχεθῆ, ἀλλὰ τὸ ἀφῆκεν ὡς εἶχεν ἄδικτον και μετὰ μεγάλης δυσκολίας μᾶς τὸ ἀπέδωκεν· ὅθεν πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ὡς ἄνω εὐγενῶν κατεχωρίσαμεν τὴν δῆλωσιν ταύτην εἰς τὸ προκείμενον τετράδιον.

Ἐγένετο τῇ 24ῃ Μαΐου τῆς 14ῆς Ἰνδικτιῶνος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τὰ δημοσιευόμενα δύο πρακτικά, δὲν εἶναι, ὅσον ἔφρασε, σαφῆ. Ὑπάρχει μία σύγχυσις καὶ μία ἀκαθοριστία, ποῦ εἶναι δύσκολον νὰ βγάλῃ κανεὶς θετικὰ συμπεράσματα.

Τὸ ἀρθρον 18 ἀναφέρει ρητῶς ὅτι οἱ παπάδες, οἱ διακονοὶ καὶ οἱ υἱοὶ τῶν παπάδων ποῦ δὲν εἶναι δουλοπαροικοὶ, δὲν πρέπει νὰ δοθῶσιν ὡς τοιοῦτοι. Ὁ ἀριθμὸς των, κατὰ τὰ πρακτικά, προσδιορίζεται εἰς εἴκοσιν ἄτομα. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον γίνεται μνεία καὶ περὶ τῶν υἱῶν τῶν παπάδων, τίνα σκοπὸν εἶχεν ἡ παρέμβασις τοῦ Καλλέργη ὅπως γραφοῦν μαζί μὲ τοὺς υἱοὺς μικροὺς καὶ μεγάλους; Καὶ ποία ἦτο ἡ ἐπικρατήσασα συνήθεια ἢ ἐπικαλεῖται ἡ Διοίκησις τῆς Κρήτης;

Κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον ποῦ ἴσχυε τότε ἐν Κρήτῃ, ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τὴν δουλοπαροικίαν τοῦ ἀρχηγοῦ οἰκογενείας, συνεπῆγε καὶ τὴν τοιαύτην ὄλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας. Διατὶ λοιπὸν ἐπέμεινεν ὁ Καλλέργης ἵνα γίνῃ μία προσθήκη εἰς τὸ ἀρθρον καὶ συμπεριληφθοῦν ὅλοι οἱ υἱοὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι;

Πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Καλλέργης ἐπεζήτηε νὰ ὑπολογισθοῦν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν εἴκοσι 4-5 ἀρχηγοὶ οἰκογενείας μὲ ὅλα τὰ παιδιὰ των μικρὰ καὶ μεγάλα, ὅτε ἀσφαλῶς θὰ ἔφθανον τὸν καθορισθέντα ἀριθμὸν τῶν 20, ἵνα κρατήσῃ τοὺς ἄλλους ὡς δουλοπαροίκους;

Πάντως ἡμεῖς τοιλάχιστον δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξαγάγωμεν ἀσφαλῆ συμπεράσματα καὶ ἀρίνομεν τὸ ζήτημα νὰ τὸ λύσουν ἄλλοι εἰδικώτεροι.

* * *

Ὀλίγα τώρα ἔχομεν νὰ εἴπωμεν διὰ τὰ ὀνοματεπώνυμα. Συναντᾶται πολλάκις τὸ ὄνομα Λέων—τοῦ ὁποίου μετέπειτα κατέστη σπανία ἢ χρῆσις—καὶ Λέος, ἐξ οὗ καὶ τὰ ἐπώνυμα «Κοντολέων», «Σγουρολέος», «Λεοντόπουλος», «Σανδολέος». — Ἄλλα βυζαντινὰ ὀνόματα τότε ἐν χρῆσει ἦσαν τὰ: Βάρδας, Νικηφόρος, Φωκᾶς, Ἀλέξιος, Ἀνδρόνικος.

Ἀρκετὰς φραγὸς συναντᾶται τὸ ὄνομα Κυριάκος καὶ 2-3 τὸ Θεοτόκης ὡς κύριον ὄνομα. Δὲν εἶδομεν πουθενὰ τὸ ὄνομα Δομήνικος. Οὔτε καὶ εἰς ἓνα Κατάλογον ποῦ περιέχει 3000 ὀνοματεπώνυμα κατοίκων τῶν Χανιωτῶν καὶ τῶν πέριξ χωρίων, τοῦ 1536, δὲν ἀνεύρομεν τὸ ὄνομα Δομήνικος. Οὔτε ὁμοίως εἰς τοὺς Καταλόγους τῶν Κρητῶν προσφύγων (500 περίπου) ποῦ κατέφυγον τὸ 1672 εἰς Κέρκυραν καὶ

Ζάκυνθον και ἐσιτίζοντο ἀπὸ τὸ Ἑνετικὸν Δημόσιον. (Εἰς τὸν τοῦ 1536 ἀνεύρομεν 5-6 φορές τὸ ὄνομα Φραγκῖσκος, ὄχι τὸ Δομήνικος).

Καταλήγομεν λοιπὸν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ὄνομα Δομήνικος τοῦ περιφήμου Γκρέκο, μετεγλωττίσθη ἀπὸ τὸ «Κυριάκος» ἐν Βενετία, ἀπὸ τὸν ἴδιον, εἰς «Δομήνικος» καὶ ἐπιμένομεν εἰς τὴν γνώμην μας ταύτην τὴν ὁποίαν διευπλώσαμεν καὶ ἄλλοτε («Μικρὸς Ἑλληνομνήμων» σελ. 190) ὅπου ἀνεφέραμεν καὶ παράδειγμα ἑνὸς Κοθώνης ἐξ Ἄρτης ὅστις, βαπτισθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλ. τοῦ Ἁγ. Γεωργίου Βενετίας καὶ λαβὼν τὸ ὄνομα Κυριάκος, ἐνεφανίσθη μετὰ 22 ἔτη ὡς μάρτυς εἰς τι συνοικέσιον καὶ ὑπεγράφη ὡς Δομήνικος Κοθώνης. Εἴμεθα δὲ βέβαιοι ὅτι μέλλοντα ἀρχεῖα καὶ εὐρήματα θὰ δικαιώσουν τὴν γνώμην μας ὡς πρὸς τὸ ἀρχικὸν μικρὸν ὄνομα τοῦ διασήμευ Θεοτοκοπούλου.

Βενετία, Δεκέμβριος 1948.

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ